

Prinos goranskom narječnom mozaiku

Mirjana Crnić Novosel. 2019. *Štokavski ikavski govori u Gorsko-me kotaru*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. 242 str.

Zeleno srce Hrvatske, kako se često naziva Gorski kotar, u dijalektološkoj je literaturi razumijevano kao relativno malo geografsko područje u kojem koegzistiraju sva tri hrvatska narječja, odnosno njihovi pojedini dijalekti. Narječna premreženost u dijelu mjesnih govora upućuje na širu sociološku, povijesnu i kulturološku »nestabilnost«, odnosno »aktivnost« toga područja u pogledu migracije stanovništva. Tek načelnim određenjem granica hrvatskih narječja koncem starojezičnoga predmigracijskog razdoblja, Gorski se kotar podrazumijevao jednim dijelom čakavskim, a drugim dijelom kajkavskim. U dijalektološkoj su literaturi tijekom posljednjih četrdesetak godina pregledno obrađeni pojedini govori svih narječja, a sustavnije su opisani pojedini mjesni delnički i čabarski idiomi te kajkavski govori istočnoga Gorskog kotara.

Knjiga *Štokavski ikavski govori u Gorsko-me kotaru* autorice Mirjane Crnić Novosel, u izdanju Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, objavljena je potkraj 2019. godine. Djelo je temeljeno, kako autorica u predgovoru ističe, na doktorskoj disertaciji *Štokavski ikavski govori u Gorsko-me kotaru. Fonološki i morfološki aspekt*, obranjenoj na Filozofskom fakultetu u Rijeci. Govore Mrkoplja, Sungera i Liča autorica je obradila na fonološkoj i morfološkoj razini. Ova je monografija štokavskih ikavskih govora u Gorsko-me kotaru podijeljena u 8 poglavlja. U uvodnim napomenama, osim što postavlja ciljeve istraživanja, autorica smješta analizirane govore u konkretno područje te navodi kajkavske i čakavske susjedne govore. Drugo poglavlje predstavlja kraću studiju o Gorsko-me kotaru, uz niz povijesnih datosti koje su obilježile i formirale taj kraj. Uz vladavinu Zrinskih i Frankopana te demografske promjene uvjetovane doseljavanjem stanovništva pred osmanskom najezdom, područje Gorskog kotara, uzmemo li u obzir i današnje, sada već konstantno, iseljavanje s toga područja, predstavlja svojevrsno tranzicijsko područje. Autorica nas izdvojenim jezičnim značajkama sistematično vodi kroz tronarječnost Gorskoga kotara te na temelju pregleda dosadašnje literature najprije donosi kraće opise goranskih čakavskih i kajkavskih govora. Kajkavski goranski govori, podijeljeni na istočne i zapadne, tumačeni su u kontekstu glavnih fonoloških i morfoloških (međusobno razlikovnih) obilježja. Jednako su tako predstavljeni i goranski čakavski govori. Goranski štokavski govori, također međusobno klasificirani na istočne i zapadne te naznačeni kroz fonološke i morfološke osobitosti, kao završetak drugog poglavlja u knjizi predstavljaju

i svojevrsan uvod u treće poglavlje. Valja napomenuti da su istočni štokavski govori u Gorskome kotaru, s obzirom na ostvaraj *jata* ijekavskoga tipa, dok su zapadni štokavski govori u Gorskome kotaru ikavskoga tipa. Opis potonjih govora, tj. govora Mrkoplja, Sungera i Liča, okosnica je knjige. U trećem je poglavlju, na temelju recentne literature i ovjera, prikazano prostiranje, klasifikacija i osnovna obilježja štokavskoga narječja. Autorica se odlučila za, u dijelu literature, prihvaćenu podjelu štokavskoga narječja na sedam dijalekata, od kojih su tri novoštokavska i četiri staroštokavska, a ukratko su prikazana kroz rasprostranjenost i temeljna međusobno različita obilježja. Razumljivo, posebnosti novoštokavskoga ikavskog dijalekta, kojem pripadaju govori Mrkoplja, Sungera i Liča, detaljnije su predstavljene, čime je zaključeno treće poglavlje knjige. Goranski štokavski ikavski govori najvećma se međusobno razlikuju na fonološkome planu. Autorica tako, odmah u uvodu u četvrto poglavlje, koje govori o fonologiji spomenutih govora, posebno ističe da se, s obzirom na odraz primarne i sekundarne jotacije skupina **st'*, **sk'*, **zd'* i **zg'* govori dijele na: štokavski Lič i šćakavske Mrkopalj i Sunger. Uz temeljan vokalski sustav od pet dugih i pet kratkih vokala, autorica donosi i drugačije realizacije koje se ostvaruju u ograničenom broju primjera »u kojima, gotovo uvijek alterniraju oblik s neutralnim fonemom i oblik s alofonom zatvorene artikulacije« (str. 65), kao što je u govoru Liča, primjerice, zatvorenije *a*. Vokalski inventar i prozodija, čime štokavski ikavski goranski govori tvore jedinstven korpus, popraćeni su brojnim ovjerama, a teoretska objašnjena donesena su u kontekstu štokavskih ikavskih govora u cjelini. Glede ikavskog ostvaraja *jata*, što je glavnim vokalskim obilježjem (štokavskih) ikavskih govora, autorica ističe česte nedosljednosti. Tako je svaka kategorija ostvaraja *jata*, počevši od onih u korijenskim morfemima, s osvrtom na duge i kratke naglašene te nenaglašene slogove, zatim u tvorbenim i gramatičkim morfemima, potkrijepljena nizom primjera. Iako se odstupanje od »čistog ikavizma« odnosi na sva tri istraživana govora, oni se brojem odnaka međusobno razlikuju. Dok se u govoru Liča ovjerava nekoliko (stalnih) ekavizama (*cěsta*, *dělo*, *jăstrěb*, *pōsteļa*, *sěno*, *trěbat*), u govoru Mrkoplja broj je ekavizama nešto veći, no ekavske se potvrde bilježe usporedno s ikavskim ostvarajima. U govoru Sungera ovjeren je najveći broj stalnih ekavizama (kao i nekoliko ikavizama koji odstupaju od Jakubinskij-Meyero-va pravila), što je autorica protumačila utjecajem obližnjega čakavskoga ikavsko-ekavskoga govora Brestove Drage, kao i podrijetlom stanovnika. Jekavski je odraz *jata* zabilježen u svim trima govorima u nekoliko primjera. Konsonantski inventari govora Mrkoplja, Sungera i Liča nisu jednakobrojni. Sustav Mrkoplja i Sungera čine 24 fonema, dok sustav Liča ima 23 fonema. Naime, u tom je govoru *h* reduciran ili supstituiran, neovisno o tome je li u početnom, središnjem ili u dočetnom položaju u riječi. Potonja je činjenica uobičajeno obilježje štokavskih ikavskih govora u cjelini. Nejednak ostvaraj na fonološkom planu u goranskih ikavskih govora iščitan je i u preinakama dočetnog *-l* u trima kategorijama (doče-

tak pridj. radnog m. r.; N jd. im., pridj. i priloga; dočetak unutrašnjeg sloga). Zabilježen je, naime, trojak refleks *-l*: *a*, *e*, *o* ili je očuvano neizmijenjeno *-l*, većinom u Sungeru i Mrkoplju, a tek u nekoliko primjera u Liču. U naglasnom je sustavu, očekivano, »ovjeren novoštokavski sustav s četirima naglasnim jedinicama koje su oprečne po kvantiteti i kvaliteti« (str. 218). Pokrata nenaglašene dužine u govoru Mrkoplja i Sungera (ne i Liča) rezultat je utjecaja čakavskih govora, zaključuje autorica na temelju prethodnih (Finka, Lukežić, Kapović) i vlastitih istraživanja. Iscrpno prikazanom distribucijom naglasaka, uz brojne primjere, potvrđuje neupitnu štokavsku ikavsku fizionomiju naglasnog sustava Liča te štokavsku ikavsku fizionomiju, uz tipičnije čakavske posebnosti, govora Mrkoplja i Sungera. Pojedine, za štokavske govore netipične fonološke značajke, naime, bile su razlogom poimanja govora Mrkoplja i Sungera (srednjo)čakavskim govorima u dijelu ranije literature i na nekim kartama (str. 118–119).

Autorica u uvodu u peto poglavlje, u kojem analizira morfologiju goranskih štokavskih ikavskih govora, naglašava da su ti govori »ukupnošću svojih morfoloških značajki pretežito ujednačeni« (str. 120). Imeničke su deklinacije prikazane prema rodovima, a svaki je gramatički nastavak tumačen u kontekstu razvoja i (zasebnih) inovacija svojstvenih štokavskim govorima u cjelini i/ili analiziranim govorima te potkrijepljen brojnim primjerima. U popratnim su potpoglavljima obrađene morfonološke alternacije i prozodijske napomene. Kategorija G mn., koja pokazuje izvornu štokavsku inovaciju nastavkom *-a* (< *-ə* < *-b*, *-b*), u istraženim je govorima ovjerena u Liču, tek djelomično u nekoliko primjera u Mrkoplju, a u potpunosti izostaje u Sungeru. Uz nastavak *-a*, u G mn. ovjereni su *-i* i *-ø* u svim trima govorima. U većini štokavskih govora ujednačenje je D, L, I mn. rezultiralo novim nastavcima *-ima* (m. i s. r.) i *-ama* (ž. r.), a u goranskim štokavskim ikavskim govorima nastavcima *-in* (m. i s. r.) i *-an* (ž. r.).

Pridjevi (izuzev neodređenih likova u N jd. svih triju rodova), velikim dijelom zamjenice, kao i redni brojevi, sklanjaju se prema posebnoj zamjeničko-pridjevskoj sklonidbi, a, jednako kao i u imenica, gramatički su nastavci tumačeni u kontekstu razvoja i uspoređeni s potvrdama u ostatku štokavskih (ikavskih) govora. Nadalje, donosi se pregled spregovnih vrsta glagola te tvorbe, čestotnosti i uporabe glagolskih vremena i načina. Poglavlje o morfologiji zaključeno je opisom pojedinačnih nepromjenjivih vrsta riječi.

U zaključku autorica sumira pojedine jezične značajke goranskih štokavskih ikavskih govora te ih objedinjuje u svojevrstan sažetak knjige. Određene posebnosti, kao što je naglasila, približavaju spomenute govore čakavskim sustavima, primjerice, u govoru Mrkoplja i Sungera instrumentalni oblik lične zamjenice za 1. l. jd. *mānōn/manon* i uporaba upitno-odnosne zamjenice u G jd. *česa* u sva tri govora. Uz iscrpan pregled literature, knjiga završava ogledima govora Liča, Mrkoplja i Sungera.

Posebna je vrijednost ove knjige i u tome što autorica, osim što je iznijela podrobna i koncizna tumačenja razvoja utvrđenih i opisanih fonoloških jedinica i mijena, morfoloških oblika i mijena u analiziranim govorima te donijela brojne ovjere neophodne u dijalektološkim istraživanjima, nije zazirala od preispitivanja potvrda zabilježenih za ranijih istraživanja i komentara navoda u literaturi, uvijek iznesenih s izrazitim poštovanjem prema prethodnim istraživačima, kao ni od iznošenja viđenja opstojnosti istraživanih govora. Usto, bilješke koje se odnose na čestotnost uporabe pojedinih značajki i oblika, s naglaskom na dobnu raslojenost samih govornika, ujedno upozoravaju na jezične mijene u spomenutim govorima. Tronarječni je mozaik Gorskoga kotara, stoga, ovom knjigom uvelike upotpunjen dijelovima koji su nedostajali u opisu njegova štokavskoga područja, ali i u ukupnoj slici hrvatske štokavologije i dijalektologije.

Ivan Miškulin